

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Wydział Politologii i Dziennikarstwa

Dr hab. Konrad Pawłowski
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
Wydział Politologii i Dziennikarstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
ul. Głęboka 45
20-612 Lublin

Lublin, 25 września 2022 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej pt.

*Multilateralizm w promowaniu relacji bilateralnych: polityka Chińskiej Republiki
Ludowej wobec Bułgarii, Rumunii oraz Serbii w formacie 17+1*

autorstwa Pana mgr. Przemysława Ciborka

przygotowana pod kierunkiem Pana dr. hab. Dominika Mierzejewskiego, prof. UŁ

Znaczenie badań

Nie ulega wątpliwości, że problematyka rosnącej w wymiarze globalnym potęgi Chin i obecności polityczno-gospodarczej tego mocarstwa w regionie Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej, będąca przedmiotem recenzowanej rozprawy doktorskiej, stanowi ważny i aktualny temat badawczy z zakresu nauk o polityce i administracji.

To również ważny temat w obszarze praktyki stosunków międzynarodowych. Chiny bowiem, jak pokazuje owa praktyka, są coraz bardziej obecne w tej części Europy i pozostają w istocie nowym-starym uczestnikiem rozgrywki geopolitycznej w subregionie bałkańskim. Jakkolwiek obecnie władze w Pekinie koncentrują się przede wszystkim na gospodarczym

wymiarze tej obecności, jednocześnie są one zainteresowane rozwojem relacji politycznych z państwami Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Świadomie podejmują także szereg działań z zakresu dyplomacji publicznej, mających na celu kształtowanie pozytywnego wizerunku ChRL wśród mieszkańców regionu, przyczyniających się do wzmocnienia prestiżu i pozycji Chin na arenie międzynarodowej.

Rozwijana na przestrzeni minionej dekady – i szczegółowo omówiona w treści dysertacji w odniesieniu do trzech wybranych państw – współpraca polityczno-gospodarcza Chin z państwami Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej to także temat skomplikowany, niełatwy do naukowej konceptualizacji. Z jednej strony szeroko definiowane inwestycje chińskie rodzą bowiem oczekiwania dynamicznego rozwoju gospodarczego, wzmacniane dodatkowo pojawiającymi się w przekazie medialnym opiniami i narracjami nt. pozytywnych efektów współpracy gospodarczej z Chinami. Z drugiej strony pojawiają się głosy krytyczne części ekspertów i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Sprowadzają się one do stwierdzenia, że realizowana w formule „modernizacji bez westernizacji” kooperacja gospodarcza z Chinami generuje realne i długookresowe wyzwania ekonomiczne oraz negatywne skutki środowiskowe, a w przypadku niektórych państw (*vide* uwzględniona w dysertacji Serbia) niesie ze sobą również wyzwania dla europejskiego wektora polityki zagranicznej. Dość powszechnie wskazuje się także na ryzyko uzależnienia się od chińskich technologii IT, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa informatycznego użytkowników indywidualnych oraz administracji publicznej. Rozwój stosunków gospodarczych z Pekinem niesie ze sobą również ryzyko, że chińskie wpływy gospodarcze z czasem przekształcą się nieuchronnie w nietransparentne, lecz realne wpływy polityczne. Taki scenariusz stanowi wyzwanie nie tylko dla poszczególnych państw europejskich, ale faktycznie całej UE.

Podsumowując, należy stwierdzić, że stan obecny oraz perspektywa rozwoju współpracy gospodarczej i politycznej między państwami europejskimi i Chinami to zagadnienia, które należą do istotnych i aktualnych problemów badawczych, zarówno z punktu widzenia nauki, jak i praktyki stosunków międzynarodowych w Europie. W świetle powyższego, należy stwierdzić, że wybór tematu pracy doktorskiej i zaprezentowane treści zasługują na wysoką ocenę.

Strona formalna dysertacji

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska zawiera wszystkie niezbędne elementy formalne, wymagane w przypadku tego rodzaju publikacji naukowych.

Praca doktorska składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, dwudziestu jeden podrozdziałów, zakończenia, spisu diagramów, spisu tabel i bibliografii, jest więc z pewnością strukturą obszerną. Struktura pracy doktorskiej jest logiczna i spójna, a kolejność poszczególnych rozdziałów oraz zawarte w nich treści gwarantują prawidłową realizację tematu badawczego. Jakkolwiek brak tu klasycznego rozdziału teoretycznego, rozważania natury teoretycznej odnaleźć można w rozdziale I, dotyczącym chińskiej wizji multilateralizmu. Idąc dalej, należy stwierdzić, że struktura wewnętrzna poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów zapewnia logiczność i ciągłość wywodu. Strukturę recenzowanej publikacji charakteryzuje także wyraźna spójność i nieprzypadkowa symetryczność, widoczna w organizacji rozdziałów III, IV i V. Rozwiązanie to ujednocila ramy badawcze, przyjęte w dysertacji, tworząc w ten sposób – w odniesieniu do kolejnych, omawianych państw – te same ramy analityczne i narracyjne.

We wstępie pracy doktorskiej precyzyjnie zdefiniowano, wyjaśniono i omówiono: uzasadnienie podjęcia badań, przedmiot i obszar badań, cel badań, pytania badawcze oraz hipotezy badawcze (zweryfikowane następnie w treści dysertacji). Wszystkie te elementy zostały sformułowane w sposób szczegółowy i prawidłowy.

W dysertacji precyzyjnie wskazano również na – trafnie dobrane z punktu widzenia przedmiotu i celów dysertacji – metody i techniki badawcze (m.in. analizę jakościową i ilościową oraz analizę porównawczą, przeprowadzoną w oparciu o wyodrębnione zmienne zależne i niezależne). Na podkreślenie zasługują również badania terenowe (*field studies*), prowadzone przez Autora w Bułgarii, Chinach, Rumunii, Serbii i Stanach Zjednoczonych.

Wydaje się jednak, że zbyt ogólnikowo zdefiniowano perspektywę teoretyczną dysertacji. We wstępie Autor wskazuje bowiem, że „problemem badawczym podjętym w pracy doktorskiej jest analiza polityki Chin i interakcji z wybranymi państwami formatu współpracy 17+1 w oparciu o klasyczne teorie multilateralizmu i chińską dyskusję teoretyczną nt. pojęcia multilateralizmu” (s. 9), konkludując, że „podstawowym nurtem teoretycznym, w oparciu o który przygotowana została analiza, jest klasyczna definicja multilateralizmu przedstawiona przez Roberta Keohane’a” (s. 10). Jakkolwiek odniesienie do koncepcji multilateralizmu w kontekście niniejszej rozprawy jest z pewnością zasadne i trafne, wątpliwości budzi jednak to, czy koncepcję tę można uznać za klasyczną teorię

naukową. Jest to bardziej idea polityczna i/lub praktyka międzynarodowa, a w wymiarze epistemologicznym – raczej koncepcja teoretyczna, osadzona w szerszych ramach teoretycznych neoliberalizmu.

Odwołanie się do multilateralizmu rodzi także ciekawy paradoks poznawczy: jakkolwiek perspektywa dysertacji osadzona jest w formule myślenia, typowej dla szeroko definiowanej szkoły liberalnej (multilateralizm), w praktyce szereg zaprezentowanych rozważań i analiz dotyczy relacji bilateralnych Chin i poszczególnych państw regionu, a ich treść bliższa jest założeniom teoretycznym neorealizmu (*vide* uwagi nt. wizji i celów polityki zagranicznej Chin) i konstruktywizmu (np. rozważania nt. *soft power* Chin w wybranych państwach europejskich). Prowadzi to do paradoksalnego skądinąd wniosku, że nawet z teoretycznego punktu widzenia – na co zresztą wyraźnie wskazuje tytuł dysertacji i zawarte w niej treści – chiński multilateralizm jest jednak podejrzanie bilateralny. Co więcej, do owej pozornej niespójności odnosi się *expressis verbis* jedna z hipotez dysertacji (H1), jak się zresztą wydaje – hipoteza kluczowa i najważniejsza.

W wstępie pracy doktorskiej zawarto również uwagi nt. stanu badań i literatury, wskazując na ważne dla realizacji tematu publikacje naukowe w literaturze polskiej i zagranicznej. Należy podkreślić, że recenzowana praca doktorska posiada bardzo bogatą, imponującą i reprezentatywną bazę źródłową, na którą składają się liczne dokumenty, monografie, artykuły naukowe, badania własne oraz źródła internetowe. O różnorodności cytowanych źródeł dobitnie świadczy fakt, że w przypisach pracy doktorskiej widnieją publikacje w języku polskim, angielskim, chińskim i serbskim. Co więcej, wielość cytowanych publikacji chińskojęzycznych pozwala stwierdzić, że Autor dysertacji jest bardzo kompetentnym sinologiem oraz biegle posługuje się językiem chińskim.

Praca doktorska prezentuje wysoki poziom redakcyjny, a jej strona językowa nie budzi zastrzeżeń. Niewielkie błędy, widoczne w treści dysertacji to: zmiana wielkości czcionki tekstu głównego (s. 144-146), brak kursywy w zapisie tytułów w przypisach nr 887 i 888 (s. 263) oraz sporadyczny brak znaków diakrytycznych w przypadku zapisu nazwisk serbskich (np. Vucic, Brnabic, Stefanovic zamiast Vučić, Brnabić, Stefanović). W przypisie nr 890 błędnie zapisano również nazwisko autora artykułu (Vladislavljev, nie Vladislavljev). Za pomyłkę redakcyjną uznać należy również zwrot „składnikami rumuńskiego eksportu” (s. 253), ponieważ z treści rozdziału widać, że chodzi tu o eksport serbski.

Dyskurs naukowy zawarty w dysertacji cechuje się dbałością o zachowanie poprawności terminologicznej i językowej oraz odzwierciedla najwyższe standardy akademickie w obszarze nauk o polityce i administracji (w pracy pojawiają się jednak

sformułowania „kraj”, zamiast bardziej poprawnego pojęcia „państwo”). Docenić należy również klarowność, styl i precyzję wypowiedzi.

Last but not least, w recenzowanej pracy doktorskiej zamieszczono kilkadziesiąt szczegółowych tabel i diagramów, które systematyzują i trafnie uzupełniają prezentowane rozważania oraz podnoszą wartość naukową dysertacji.

Szczegółowa ocena merytoryczna

Analiza rozważań, zawartych w treści pracy doktorskiej, pozwala na ich podział na dwie zasadnicze części. W pierwszej części dysertacji (rozdziały I i II) Autor systematyzuje szereg ważnych zagadnień z zakresu teorii i praktyki chińskiego multilateralizmu. W szerokiej perspektywie historycznej przedstawione zostają zatem rozważania, dotyczące chińskiej wizji multilateralizmu tj. podstaw teoretycznych, idei, uwarunkowań, założeń, postulowanych zasad, wyznaczonych celów i roli multilateralizmu w polityce zagranicznej Chin.

Rozważania zawarte w rozdziale I przedstawiają chińską perspektywę teoretyczną z zakresu stosunków międzynarodowych oraz specyfikę chińskiego myślenia o polityce zagranicznej i ładzie międzynarodowym (oraz preferowanym miejscu i roli ChRL w tym ładzie). Jakkolwiek rozważania te odwołują się do chińskich dyskursów i narracji, jednocześnie jednak zaprezentowana analiza osadzona jest w szerszej perspektywie teoretycznej, uwzględniającej ujęcia teoretyczne multilateralizmu wypracowane w zachodniej myśli naukowej.

W rozdziale II przedstawiony zostaje z kolei wybrany kontekst regionalny polityki zagranicznej Chin tj. geneza, rozwój i ewolucja współpracy Chin i państw Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej w latach 2012-2021. Zaprezentowane rozważania ukazują specyfikę współczesnego spojrzenia Chin na Europę Środkowo-Wschodnią i Południowo-Wschodnią; historię relacji Chin z państwami regionu; rozwój współczesnych stosunków politycznych i gospodarczych między Chinami i państwami Europy Środkowo-Wschodniej i subregionu Bałkanów; wreszcie instytucjonalizację tej współpracy w formule wielostronnej 16+1/17+1: jej istotę, dynamikę, główne obszary, formy, instytucje, obustronne wizje i oczekiwania oraz faktyczne – nierzadko także obustronne – rozczarowanie dotychczasowymi efektami tejże współpracy. Zaprezentowane w tej części pracy doktorskiej uwagi nt. platformy współpracy wielostronnej między Chinami i państwami Europy

Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej stanowią wprowadzenie dla pogłębionej analizy relacji dwustronnych, przedstawionych w kolejnych rozdziałach dysertacji.

W drugiej – formalnie niewyodrębnionej – części pracy przedstawione zostają w sposób szczegółowy i symetryczny (*vide* identyczna struktura podrozdziałów) relacje bilateralne Chin z wybranymi państwami Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej tj. z Bułgarią (rozdział III), Rumunią (rozdział IV) i Serbią (rozdział V). Analizy te, zrealizowane w formule trzech osobnych, jakościowych studiów przypadku (*case study*) obejmują m.in.: szeroką perspektywę historyczną relacji dwustronnych, uwzględniającą okres od zakończenia II wojny do czasów współczesnych; przesłanki i uwarunkowania obecnej współpracy bilateralnej – zarówno krajowe, jak i międzynarodowe (regionalne i globalne); podstawy prawnomiędzynarodowe, obszary, cele, mechanizmy i formy współpracy bilateralnej; oficjalne deklaracje i stanowiska oraz oczekiwania stron; wiodące projekty inwestycyjne; strukturę i dynamikę handlu dwustronnego (przedstawioną także przy użyciu wskaźnika intensywności handlu); zmienną dynamikę i dotychczasowe efekty współpracy bilateralnej; szanse rozwojowe oraz wyzwania i zagrożenia wynikające z tej współpracy; szerszy kontekst międzynarodowy stosunków Bułgarii, Rumunii i Serbii z ChRL (obejmujący rozważania nt. UE, NATO, Stanów Zjednoczonych i Rosji); ograniczenia faktyczne i formalnoprawne współpracy tych państw z ChRL (wynikające np. z członkostwa Bułgarii i Rumunii w UE); badania opinii publicznej nt. relacji dwustronnych z Chinami; chińskie działania w obszarze dyplomacji publicznej, mające na celu wzmocnienie chińskiego *soft power* wśród społeczeństw europejskich; wreszcie podobieństwa i różnice w zakresie współpracy bilateralnej z Chinami występujące między Bułgarią, Rumunią i Serbią.

Recenzowana praca doktorska prezentuje z pewnością wysoki poziom merytoryczny. Rozprawa ta aktywnie włącza się w bieżący dyskurs naukowy nt. polityki zagranicznej Chin oraz współpracy wielostronnej i bilateralnej, łączącej Chiny i państwa Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej. W pracy widoczne jest podejście opisowo-analityczne, które łączy charakterystykę międzynarodowych stosunków politycznych i gospodarczych z analizą uwarunkowań, ewolucji i skutków badanych zjawisk i procesów. Godnym podkreślenia pozostaje fakt, iż Autor wyraźnie kładzie nacisk na uchwycenie nie tylko teoretycznego, ale przede wszystkim praktycznego wymiaru badanego zagadnienia. Nie poprzestaje zatem na prezentacji faktów, ale analizuje specyfikę, uwarunkowania, zakres i dynamikę współpracy międzynarodowej Chin i wybranych państw europejskich. Trafnie zdefiniowane i szczegółowo opisane zostały problemy i wyzwania współpracy wielostronnej i bilateralnej ChRL i państw europejskich. Na pochwałę zasługuje także uwzględnienie i

szczegółowa analiza licznych danych statystycznych, które egzemplifikują i uzupełniają główny dyskurs naukowy.

Wysoko ocenić należy logikę, spójność, klarowność i szczegółowość rozważań, zawartych w treści dysertacji. Imponują dobrze uzasadnione, pogłębione, dojrzałe i obiektywne wnioski badawcze, ekspercka rzeczowość, skrupulatność, aktualność i precyzja wywodu. O rzetelności badawczej świadczy również fakt, że w ocenie polityki zagranicznej Chin Autor unika stanowisk uproszczonych i skrajnych, które występują w literaturze popularnonaukowej i publicystycznej.

Jakkolwiek rozważania zaprezentowane w pracy doktorskiej są logiczne i merytorycznie nie budzą zastrzeżeń, jednocześnie jednak można pokusić się o pewne uwagi polemiczne. Pewnym mankamentem recenzowanej pracy doktorskiej pozostaje bowiem dominujący, historyczno-chronologiczny i opisowy charakter znacznej części dysertacji. Wątpliwości budzi także zasadność prezentowania tak szerokiej analizy historycznej stosunków bilateralnych Chin i wybranych państw europejskich, sięgającej jeszcze lat 40. czy 50. XX w. Pewien niedosyt budzi także fakt, że Autor nierzadko koncentruje się na treści oficjalnych stanowisk, wypowiedzi, opinii i deklaracji przedstawicieli państw oraz treści zawartych umów międzynarodowych, odwzorowując w ten sposób przede wszystkim oficjalne narracje i *par excellence* role deklarowane państw w stosunkach międzynarodowych, niekoniecznie odpowiadające jednak rzeczywistości międzynarodowej (jednocześnie jednak należy odnotować zawarte w dysertacji szczegółowe uwagi Autora nt. nie zawsze kompatybilnych wizji współpracy bilateralnej i związanych z nią oczekiwań Chin i państw europejskich oraz nierzadko obustronnego rozczarowania ograniczoną efektywnością tejże współpracy). Szkoda również, że Autor – o czym wspomniano już wcześniej – nie odwołał się szerzej do innych niż multilateralizm koncepcji teoretycznych (np. teorii ról międzynarodowych, czy teorii adaptacji). Szkoda wreszcie, że Autor nie pokusił się o wyodrębnienie scenariuszy rozwoju współpracy międzynarodowej Chin i państw europejskich. W zakończeniu dysertacji znajdują się wprawdzie uwagi prognostyczne, ale w opinii recenzenta budzą one jednak pewien niedosyt poznawczy.

Wskazane powyżej uwagi polemiczne nie zmieniają jednak jednoznacznie pozytywnej oceny recenzowanej pracy doktorskiej. Jest to z pewnością wartościowa rozprawa naukowa, która dokonuje systematyzacji szeregu ważnych i aktualnych wniosków naukowych z zakresu teorii i praktyki stosunków międzynarodowych oraz skłania do refleksji nad miejscem Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej oraz pozycją mocarstwowych Chin w nowym, wyłaniającym się po-pozimnowojennym łańdże międzynarodowym.

Last but not least, z uwagi na poruszony w rozprawie istotny problem badawczy, logiczność zaprezentowanych rozważań oraz nienaganną stroną językową, przedłożona praca doktorska w obecnym kształcie nadaje się do publikacji w charakterze monografii naukowej.

Wnioski

Podsumowując, należy stwierdzić, że praca doktorska Pana mgr. Przemysława Ciborka to wyróżniająca się, wartościowa, ambitna oraz inspirująca rozprawa naukowa, która stanowi oryginalne dzieło naukowe, potwierdza wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie naukowej (nauki o polityce i administracji) oraz jego kompetencje badawcze do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Recenzowana dysertacja spełnia zatem wszystkie formalne wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w ustawie z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84/2011, poz. 455 z późn. zm.). W świetle powyższego wnoszę o skierowanie rozprawy doktorskiej autorstwa Pana mgr. Przemysława Ciborka do kolejnego etapu postępowania o nadanie stopnia doktora.

Konrad Pawłowski

Dr hab. Konrad Pawłowski